

Essay

Ulighed

Af Birthe Larsen, Lektor,
Department of Economics, CBS

Magtudredningene 2.0

Uligheden i Danmark er de seneste 35 år steget fra 22 % til 29,96 % målt ved *Gini-koefficienten*.ⁱ Gini-koefficienten er et udbredt mål for uligheden i et samfund, der ganske praktisk kan udtrykkes i ét enkelt tal. Jo lavere Gini-koefficient, des mere lige indkomstfordeling – det vil sige fordelingen af den samlede indkomst i et samfund mellem dets borgere. I Danmark har vi altså på 35 år oplevet en stigning i indkomstuligheden på otte procentpoint.

Der er også andre måder at måle ulighed på. Vi kan betragte den rigeste del af befolkningen. Fra 2012-2019 oplevede den rigeste et procent af befolkningen en indkomststigning på 47 procent mod kun 5 procent for de fattigste 10 procent.ⁱⁱ Og endelig er der fattigdom. For nogle, er fattigdom den vigtigste størrelse at forholde sig til. Knap 47.200 børn levede i 2022 i relativ fattigdom i mindst et år. Det svarer til 4,2 % af alle børn i Danmark. Det gode er, at det er et fald fra 2017, hvor andelen var 5,6 % svarende til 64.000 børn. Det bekymrende er, at det tal var nede på 3,8 % i 2015.ⁱⁱⁱ

Dette essay handler om den stigende ulighed i Danmark. Det er vigtigt af flere årsager. For det første fordi ulige muligheder begrænser mennesker i at gøre og leve, som de ønsker og har potentiale til. Nogle har uanede muligheder for at købe forbrugsvarer lige fra dyr mad til ekstravagant tøj, en bolig, som giver adgang til en bedre skole for børnene og ferierejser til eksotiske egne, mens andre på forhånd må tjekke samtlige priser i supermarkedet, sjældent holder ferie og bor i en lejebolig i et område, som fravælges af de rigeste og derfor ender på ghettolisten. For det andet da lande med høj ulighed har lav social mobilitet – den såkaldte *Great Gatsby Curve*. Social mobilitet er evnen til at bevæge sig eller stige op i samfundshierarkiet væk fra sin økonomiske eller sociale baggrund. For det tredje da højere indkomst også hænger sammen med et bedre helbred, en længere levealder og forberede livsvilkår – både for en selv og for ens børn. For det fjerde på grund af aftagende marginalnytte, nemlig det at 1000 kroner mere om måneden ofte betyder mere, giver større "nytte", for dem med en indkomst på 200.000 om året end dem med 600.000 om året. For det femte da større forskelle mellem os kan skabe mindre sammenhængskraft. For det sjette, fordi der ikke er en entydig sammenhæng mellem ulighed og vækst, da der er to modstridende effekter. På den ene side kan indkomstforskelle give incitament til at yde en ekstra

indsats men på den anden side kan høj ulighed lede til mindre tillid til hinanden og mere kriminalitet.

Jeg har selv en anden baggrund end mange af dem, jeg læste sammen med på universitet. Mine forældre gik ud af skolen som 14-årige og købte senere en gård i Thy. Min far døde da jeg var 12 efter fem års sygdom. Vi havde kort tid forinden solgt den forgældede gård, og da min mor et halvt år senere mistede det ene ben i en togulykke og lå på hospitalet i over et år, hvorefter hun blev tilkendt invalidepension, var pengene små. Vi vælger ikke selv vores herkomst og at rykke sig bort derfra kan være yderst svært.

Resten af dette essay er organiseret således. Jeg vil relatere uligheden i Danmark til den i andre lande. Jeg vil angive årsager til den stigende ulighed og endelig angive udfordringer ved den stigende ulighed og dermed mulige forringelse af den social mobilitet.

Indkomstforskellen mellem befolkningsgrupper, dvs. indkomstuligheden i Danmark i dag er på niveau med mange andre europæiske med en Gini-koefficient for disponibel indkomst på ca. 30%. Disponibel indkomst er indkomst fratrukket skatter og tillagt tilskud såsom SU, kontanthjælp og folkepension. Uligheden i USA og Storbritannien er større. De tal, vi kan sammenligne, er fra 2020, hvor Gini-koefficienten i Danmark var på 28 % i 2020 mod ca. 33 % i Storbritannien og 40 % i USA.^{iv}

Penge er ikke alt. Men personer med høj indkomst og formue er ofte bedre stillet på alle områder. Der er en sammenhæng mellem økonomiske privilegier og andre privilegier. For eksempel har rige mennesker bedre helbred og bedre mulighed for at benytte sundhedsvæsenet, end de fattige har. Og personer med de højeste indkomster lever også længere.^v Det skyldes flere ting. Lad mig nævne tre: Højindkomstgruppen har en anden levevis med hensyn til kost og motion, som betyder, at de med mindre sandsynlighed bliver overvægtige og får relaterede helbredsmæssige udfordringer. De har mulighed for tilkøb af private sundhedsydelser og produkter, slankemedicinen Wegovy er et aktuelt eksempel. Og endelig har de en anden mulighed for at tilegne sig information om sundhed, da uddannelseslængde og indkomst i høj grad følges ad.

Indkomstforskellene i Danmark faldt indtil midten af 1980'erne – samme udvikling så man i utallige andre lande. Siden da er uligheden steget. I USA er indkomstuligheden på samme høje niveau som for 100 år siden. Især de allerrigeste har set en indkomststigning.

I 1980'erne skete der et skift fra en primært keynesiansk funderet økonomisk politik. Keynesiansk politik går ud på at sætte gang i økonomien i dårlige tider, ved at den offentlige sektor igangsætter projekter eller betaler ekstra penge ud til os borgere – enten direkte via en check eller ved at sænke skatten. Det kalder vi ekspansiv finanspolitik. Varmetilskuddet under inflationskrisen i 2022, de 1.000 kr. til alle på overførselsindkomst eller lønkompensationsordningerne til virksomhederne under pandemien er alle eksempler på ekspansiv finanspolitik. Vi fører stadig ekspansiv finanspolitik i udfordrende tider. Men i 1980'erne begynder den økonomiske politik generelt at fokusere på *incitament*. Troen på incitamentets kraft var et paradigmeskift inden for den økonomiske teori. Forskelle i befolkningen, altså indkomstuligheden, blev set som en nødvendighed for at skærpe det økonomiske incitament til at bidrage til samfundet via arbejde og altså skatte kroner, hvormed man belaster de offentlige ydelser, såsom kontanthjælp, mindre. Selvom den økonomiske forskning bekræfter, at mange reagerer på incitament, så viser forskning, med Thomas Pikettys bøger som de mest kendte, ikke nogen entydig sammenhæng mellem ulighed og vækst i et land. Sagt på en anden måde: Ulige lande er ikke gennemsnitligt rigere.^{vi}

De en procent højeste disponible indkomster er vokset med 5,6 % om året fra 2012 og frem til 2019, hvorimod indkomsten i midten af fordelingen kun voksede med 1,7 % årligt i den samme periode. Over hele den syvårige periode fra 2012 til 2019 har den rigeste ene procent af befolkningen fået en indkomststigning på 47 % – mod en stigning på blot 5 % for de fattigste 10 %

Hvorfor bliver afstanden mellem rig og fattig stadig større? Lad os begynde med de demografiske forandringer, det vil sige ændringer i befolknings sammensætningen. Generelt bliver vi ældre og uddanner os mere. Vi har altså flere leveår, efter vi forlader arbejdsmarkedet, og flere får en lidt længere uddannelse. Både studerende og ældre har generelt en lav indkomst. Til gengæld har de veluddannede generelt en høj indkomst efter afsluttet uddannelse. Disse ændringer i befolkningens alder og uddannelsesniveau skaber i sig selv en større spredning mellem indkomsterne.

En anden forklarende faktor, som hører til det demografiske, er stigningen i indvandringen. Indvandreres arbejdsløshedsrate er næsten dobbelt så høj som hos borgere født i Danmark.^{vii} Og beskæftigelse er som bekendt vejen til en højere indkomst. I mange år var andelen af langtidsledige blandt indvandrere, især ikke-vestlige indvandrere, markant højere end i den del af befolkningen, som er født i Danmark. Men i de seneste år er flere indvandrere kommet i beskæftigelse, og andelen af personer med ikke-vestlig baggrund i lavindkomstgruppen er faldet markant fra 2017 til 2019. Det buldrende arbejdsmarked de seneste år forstærker den positive effekt på integrationen. Andelen af langtidsledige blandt de ikke-vestlige, arbejdsløse indvandrere faldt fra december 2019 til december 2021 fra 37,4 % til 16,6 %.^{viii} Dermed nærmer tallet sig den tilsvarende andel af langtidsledige blandt arbejdsløse borgere født i Danmark.

Fra forskning, jeg har været med til at lave, ved vi, at 30 % af virksomhederne hellere vil ansætte en, der allerede er beskæftiget, end en jobansøger, der er arbejdsløs.^{ix} Mange måneder uden jobs opfattes af nogle virksomheder som en indikation af, at disse jobsøgere ikke er lige så dygtige som dem, der er i beskæftigelse. Virksomhederne tænker, at arbejdsløshedsperioden betyder, at ansøgerne har sværere ved at varetage et arbejde, fordi de har mistet færdigheder, er dårligere til at have en struktureret hverdag eller til at samarbejde.

Når det gælder de seneste år, er ændringerne i befolknings sammensætningen, dvs. det, at ældre udgør en større del af befolkningen, at flere tager en uddannelse, og at der er kommet flere indvandrere, ikke den primære forklaring på den stigning i ulighed, vi har set. Andre faktorer er blevet vigtigere.

For det første bidrog en reduceret integrationsydelse for indvandrere uden jobs til større ulighed. Formålet med at introducere en lavere indkomst til nyligt ankomne til Danmark var at øge incitamentet til at tage et arbejde. Ideen er, at hvis man øger afstanden mellem, hvad man får, når man ikke arbejder, og hvad man får, når man arbejder, vil det tilskynde til mere jobsøgning og derfor en større sandsynlighed for at finde arbejde. Det har virket for nogle. Men mange andre forhold end økonomisk motivation har betydning for, om man finder et arbejde. Nogle nytilkomne til Danmark – og også nogle, der har boet i Danmark hele deres liv – har meget svært ved det. De seneste års store efterspørgsel efter arbejdskraft har nedbragt arbejdsløsheden og især andelen af langtidsledige. Det vidner om, at virksomheders søgning efter arbejdere er altafgørende for, hvor hurtigt en ledig finder et arbejde. Og som nævnt ovenfor foretrækker en del virksomheder at ansætte en person, som allerede er i job. Hvorom alting er, fik den lavere kontanthjælp ikke så mange flere i job, at det forhindrede uligheden i at stige. Og de børn, som vokser op i en fattig familie påvirkes af det resten af livet med konsekvenser for hele samfundets ulighed.

Et andet politisk tiltag, som har ledt til stigende ulighed, er, at skatterne er blevet mindre progressive (progressivitet på skatteområdet betyder, at man betaler procentvis mere i skat, jo mere man tjener). De højeste indkomster betaler mindre i skat af den sidst tjente krone, end de gjorde for år tilbage. Og endelig er en forklaring på den stigende ulighed, at nogle mennesker har store boliger, som er steget i pris, samt aktieindkomster, mens andre ejer mindre boliger eller bor til leje, og at ikke alle har haft mulighed eller interesse for at købe aktier.

Fra 2012 til 2019 forklarer ændringer i overførselsindkomster, aktieindkomster og skønet afkast af egen bolig 1,9 procentpoint af en stigning i Gini-koefficienten på 2,5. Demografiske ændringer, såsom flere ældre og flere ikke-vestlige indvandrere, forklarer kun de resterende 0,6 procentpoint.

Og det leder os til den tredje mulige grund til, at uligheden er steget. I mange lande ser man, at kapitalejerne (altså dem med formue) får en større andel af landets samlede indkomst i forhold til arbejdsindkomstmodtagere, end de gjorde tidligere. Det er ikke endeligt bekræftet, at det også er tilfældet i Danmark. Det faktum er især vigtigt,

hvis en del af befolkningen ikke ejer formue, men i stedet modtager hele deres indkomst som arbejdsindkomst.

Til sidst må inflationen nævnes. *Realindkomsten* måler indkomst i forhold til prisniveauet. Hvis der klikker 21.000 kr. ind på kontoen om måneden, og man køber mad, tøj, bolig, strøm og fornøjelser for 20.000 kr., kan man lægge 1.000 kr. til side som opsparing. Men hvis priserne stiger med 5 %, skal Dankortet nu svinges for 20.000 kr. *plus* 5 %, altså 1.000 kr. I alt 21.000 kr. Og så er der ingenting tilbage til opsparing. Hvis priserne stiger endnu mere, må man først forsøge at skære i budgettet, så længe det er muligt, eller gældsætte sig.

Inflationen var meget lav i 2010'erne. Det betyder, at indkomststigningerne generelt svarede til, eller oversteg, prisstigningerne, så vores realindkomster ikke faldt, men tværtimod ofte steg. Men høj inflation fra efteråret 2021 til vinteren 2023 betød et fald i realindkomst for mange mennesker. Inflationen nåede 10 % i oktober 2022.^x Gennemsnitligt steg lønningerne med 4-5 % i 2022, mens overførselsindkomsterne kun steg omkring 2 %. Så både lønmodtagere og dem på overførselsindkomst oplevede et realindkomstfald i 2022, men dem på overførselsindkomst blev altså hårdest ramt.^{xi} Overførselsindkomster er indkomster som SU, folkepension og førtidspension og kontanthjælp, og modtagere af overførselsindkomster har nogle af de laveste indkomster i Danmark. Dette ulige fald i realindkomster vil ikke afspejles direkte i en højere Gini-koefficient.

Modtagere af overførselsindkomster bliver yderligere hårdt ramt af inflation, fordi de lave indkomster betyder, at indkomsten hver måned lige akkurat dækker udgifterne. Når udgifter stiger på basale varer såsom strøm, der steg med langt over 100 % på et tidspunkt, og fødevarer som mælk, smør og pasta, der steg med mere end 20 %, presses disse familier.^{xii} Der er sjældent lagt noget til side til dårligere tider, og skulle der være en lille opsparing, betyder flere måneders høj inflation, at den skrumper ind. Helt konkret søgte rekordmange om feriehelp hos Mødrehjælpen til at holde ferie med deres børn i sommeren 2023. Her kunne man få et beløb på 400 kr. per barn, så det rækker ikke til mange ture i Tivoli, Legoland eller Djurs Sommerland.^{xiii}

Danske virksomheder hævede som bekendt priserne pga. energiprisstigninger og forsyningsvanskeligheder efter coronapandemien og krigen i Ukraine, og vi når næppe tilbage på det samme prisniveau, som før inflationstrippet startede. Det generelt højere prisniveau, som flere måneders inflation har skabt, betyder også permanent højere omkostninger for virksomhederne. Danske virksomheder vil derfor ikke sænke deres priser til det niveau, de havde, før energipriserne begyndte at stige, og overførselsindkomstmottagere har derfor en periode foran sig med en lavere realindkomst end før energikrisen.

At vokse op i fattigdom spænder ben for børnene resten af livet. Forskning af Christian Dustmann, Rasmus Landersø, Lars Højsgaard Andersen ser på effekten på familier af reduceret kontanthjælp til flygtninge (starthjælp) i 2002.^{xiv} Deres disponible indkomst faldt med 30 procent over de næste fem år. Børnene fik dårligere karakterer, de trivedes dårligere, de fik kortere uddannelser, de var mindre i job og tjente dermed mindre som voksne. De kom også oftere ud i kriminalitet. Og med hensyn til forældrene havde det ikke den ønskede effekt men fik derimod fattigdommen til at stige. Dem, der fandt job, beholdt det ikke længe, og der var heterogenitet. Dem der fandt et arbejde, boede i områder, med stor efterspørgsel efter arbejdskraft. Endelig så man at overlevelseskriminalitet steg.

Fattigdomsbegrebet, der benyttes i undersøgelserne, er *det relative fattigdomsbegreb*. Det betyder, at en familie anses som fattig, hvis den har en disponibel husstandsindkomst, der er mindre end halvdelen af medianindkomsten i Danmark.

Der eksisterer også et *absolut fattigdomsbegreb*. En fattig familie målt efter dette begreb får ikke dækket helt grundlæggende behov som mad, tøj og husly. Målet for absolut fattigdom må jævnligt opdateres for at give mening, da det hele tiden ændrer sig, hvilke varer som må anses for nødvendige. Det er ikke nok blot at opjustere med prisstigninger på de varer, der allerede er i varekurven. En mobiltelefon eller wi-fi ville ikke være vigtige for 30 år siden, men er det i dag. Desuden viser studierne netop, at selv målt på den relative fattigdomsgrænse (og altså ikke den absolutte fattigdomsgrænse, som ofte vil være lavere), er børn, der vokser op i fattige familier, ofte mærket af det igennem hele livet.

De afgørende faktorer, når man vokser op i en fattig familie, er, om mor er på kontanthjælp, om forældrene har en psykisk lidelse, eller om de dømmes for kriminalitet. Vi ved ikke, om det er fattigdommen, der medfører disse risikofaktorer, eller om det omvendt er risikofaktorerne, der skaber fattigdommen. Men vi ved, at fattigdom i barndommen hænger sammen med dårligere levevilkår. Både i barndommen og senere i livet.

Har vi alle lige muligheder ved indgangen til voksenlivet? Et nyt forskningsprojekt finder at minimum 27,3% af uligheden skyldes ulighed i muligheder, når man ser på disponibel indkomst. Ulighedsredegørelsen 2020 finder derimod at tallet er 8 procent. Under alle omstændigheder kan selv små forskelle føles uoverstigelige og vi ved at højere ulighed hænger sammen med lavsocial mobilitet (the Great Gatsby Curve). Derudover er der en positiv sammenhæng mellem børns formue og forældrenes ditto og disponible indkomster.^{xv} Med andre ord vil en 18-årig være højt placeret i formuefordelingen, hvis forældrene har høj formue og indkomst. Og en høj placering i formuefordelingen som 18-årig medfører en høj placering i formuefordelingen som 40-årig. Der er to forklaringer på det faktum. Den første er, at de unge, ud over den formue, som giver den initiale formue som 18-årig, hjælpes på vej af smittende opsparings- og investeringsadfærd, altså overtager deres forældres økonomiske vaner. Den anden er, at de bliver ved med at modtage pengegaver fra forældrene igennem voksenlivet. Og social mobilitet er vigtigt. Lad mig give et eksempel. Et økonomisk studie viser, at hvis læger med en lav socioøkonomisk baggrund behandler patienter med lav socioøkonomisk baggrund, betyder det, at patienterne lever længere og bedre.^{xvi}

Der vil altid være nogen, som bryder den sociale arv. Og der vil altid være nogen, som klarer sig skidt, selvom de har et godt udgangspunkt. Der er aldrig nogen garanti. Men udgangspunktet er bedre, hvis man fødes i en familie, hvor forældrene har en lang videregående uddannelse.

Litteratur

- I. Danmarks Statistik, 2024
- II. Finansministeriet 2021
- III. Danmarks Statistik, 2024
- IV. Verdensbanken 2023
- V. Finansministeriet, 2020, 2021
- VI. Piketty, 2020
- VII. Danmarks Statistik, 2023
- VIII. Star, 2023
- IX. Bertheau, Larsen and Zeyu, 2023
- X. Danmarks Statistik, 2023b
- XI. Danmarks Statistik, 2022c
- XII. Danmarks Statistik, 2023b
- XIII. TV2, 2023
- XIV. Dustmann, Landersø, Andersen, 2024.
- XV. Finansministeriet, 2021
- XVI. Finansministeriet, 2021

Magtudredningen 2.0: Essay-serien

En central del af Magtudredningen 2.0 er en bred inddragelse af forskere, hvis forskning kredser om et eller flere af magtudredningens temaer. Som led i projektet blev der i foråret 2024 afholdt 15 forskerworkshops, hvor oplægsholdere efterfølgende blev inviteret til at omarbejde deres oplæg til et essay. Essay-serien er forfatternes perspektiver på centrale tematikker for en dansk magtudredning og har forfatterne som afsender.

Dette essay er en del af tema 6 i Magtudredningen 2.0's forskningsplan:

Hvilken politisk rolle spiller økonomiske ressourcer – som kontrolleret af f.eks. store virksomheder, private fonde og erhvervs- og arbejdsgiverorganisationer – i det 21. århundrede?

Danmark er hjemsted for en række store virksomheder og erhvervsfonde, ligesom også internationale erhvervsinteresser søger indflydelse på dansk politik. Herudover har de danske erhvervs- og arbejdsgiverorganisationer historisk haft en stærk position. Dette tema undersøger den direkte og indirekte politiske betydning af økonomiske ressourcer og strukturer. Et eksempel på indirekte påvirkning er, når private fondes forskningsprioriteringer påvirker anvendelsen af ministeriets basisbevillinger. Der vil blive lagt vægt på økonomisk magtfulde aktørers rolle i at forme den politiske dagsorden og deres indflydelse på politiske beslutninger. Desuden vil temaet dykke ned i betydningen af netværksforbindelser mellem erhvervseliten og andre samfundsgrupper.
